

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

DANIEL DUMITRAN - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

NICOLAE GUDEA - Cluj-Napoca

VALER MOGA - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

CHRISTOPHER F. E. PARE - Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție

HORIA CIUGUDEAN - director

RADU OTA - secretar de redacție

GEORGE BOUNEGRU - membru

CONSTANTIN INEL - membru

GENU POP - webmaster

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

revista.apulum@yahoo.com

www.mnuai.ro; www.muzeuluniriialba.ro; www.anuarulapulum.ro

Correspondence address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

RO – 510010 ALBA IULIA

Mihai Viteazul St., 12-14

Tel. (+40) (258) 813300

© 2015 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII, ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

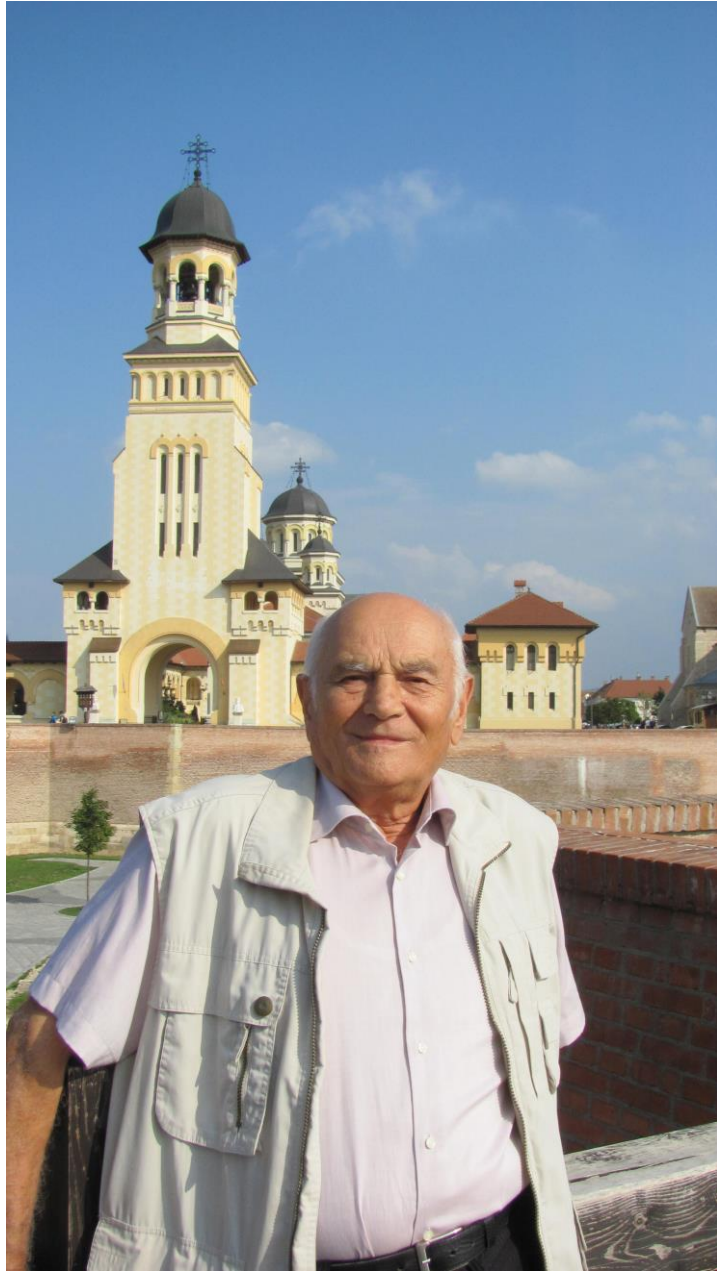
ALBA IULIA

MMXV

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA GOȘA, BRÎNDUȘA
CIUGUDEAN

Textele nepublicate nu se restituie.

Gheorghe Anghel

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

RADU OTA, Gheorghe Anghel, maestru al muzeografiei românești...XI

STUDII – STUDIES

ANAMARIA TUDORIE, Date privind morfologia ceramicii Starčevo-Criș de la Cristian I (județul Sibiu).....	1
<i>Data regarding the morphology of Starčevo-Criș pottery from Cristian I (Sibiu county).....</i>	
ELENA-CRISTINA NIȚU, FLORENTINA MARȚIȘ, SABIN ADRIAN LUCA, Considerații tehnologic și funcționale asupra materialului litic cioplit din așezarea Cristian I (Neolitic timpuriu – Starčevo-Criș I).....	11
<i>Techno-typological and functional considerations of chipped stone materials from Cristian I settlement (early neolithic - Starčevo - Criș I).....</i>	
SABIN ADRIAN LUCA, FLORENTINA MARȚIȘ, Semne și simboluri preistorice în Transilvania (1). „Tăblița secretă”. Așezarea neolitică și eneolitică de la Tărtăria-Gura luncii (jud. Alba).....	35
<i>Prehistoric Signs and Symbols in Transylvania (1). "The secret tablet". Neolithic and Eneolithic settlements from Tărtăria- "Gura luncii" (Alba county).....</i>	
MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Noi precizări cu privire la succesiunea depunerilor neolitice de la Limba-Oarda de Jos (jud. Alba).....	47
<i>New considerations about the Neolithic deposits in the archaeological site at Limba - Oarda de Jos (Alba county).....</i>	
GHEORGHE LAZAROVICI, CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI, SORIN COLESNIUC, SOTE ANGELESKI, Muntele Teasc. Despre sanctuare în natură (II).....	85
<i>The Teasc mountain. About sanctuaries in the nature (II).....</i>	

CORNELIU BELDIMAN, DAN-LUCIAN BUZEA, DIANA-MARIA SZTANCS, BJÖRN BRIEWIG, Microscopy of prehistoric symbolic artefacts. <i>Wietenberg</i> decorated antler plate discovered at Șoimeni, Harghita county (II).	113
GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, RADU OTA, TEODOR MUNTEAN, MARIUS RĂZA, OVIDIU OARGA, DAN ANGHEL, Raport preliminar cu privire la săpăturile arheologice preventive întreprinse la Gâmbaș – sit 2.....	133
<i>Preliminary report regarding rescue archaeological excavations at Gâmbaș – site 2.....</i>	
DAN ANGHEL, MONICA URSU, Contribuția investigațiilor multidisciplinare în vederea restaurării unor piese de armament și harnașament din perioada Regatului dac..	181
<i>Contribution of interdisciplinary investigations to restoration of some pieces of arms and harness from the period of Dacian kingdom</i>	
CSABA SZABÓ, Romans in the garden. Notes on some recently attested stone monuments from Alba Iulia.....	217
<i>Romani în grădini. Note despre câteva monumente de piatră recent identificate la Alba Iulia.....</i>	
RADU OTA, CSABA SZABÓ, Cultul lui Cybele - Magna Mater în Dacia romană.....	227
<i>The cult of Cybele – Magna Mater in Roman Dacia</i>	
RADU CIOBANU, O nouă statueta descoperită la Apulum cu reprezentarea unui zeu fluvial – elemente de mitologie comparată, probleme de iconografie și stil.....	245
<i>Une nouvelle statuette récemment découverte à Apulum avec la représentation d'un dieu fleuve - éléments de mythologie comparée, questions d'iconographie et de style.....</i>	
ANDREEA ALMĂJANU, RADU OTA, Cultul lui Apollo la Apulum	259
<i>The cult of Apollo at Apulum.....</i>	
SORIN ȘERBAN, Metode și tehnici diferite de restaurare a două vase de tip <i>terra sigillata</i> descoperite în <i>principia</i> castrului legiunii a XIII-a Gemina de la Apulum.....	279
<i>Different restoration methods and techniques of two terra sigillata vessels discovered in principia of the roman fort of XIII Gemina legion from Apulum.....</i>	
CĂLIN COSMA, Observații privind prezența războinicilor avari în Podișul Transilvaniei în perioada secolelor VII-VIII.....	293
<i>Notes on the presence of avar warriors in the Transylvanian plateau during the 7th-8th centuries.....</i>	

AUREL DRAGOTĂ, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, MATEI DRÎMBĂREAN, VALENTIN DELEANU, The early medieval necropolis from Alba Iulia - <i>Izvorul împăratului</i> . Archaeological researches in 2014.....	321
FLORIN CIULAVU, Cercetările arheologice efectuate la monetăria de la Alba Iulia – prezentare generală.....	351
<i>Archaeological excavations at the Alba Iulia mint – general presentation.....</i>	

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

HORIA CIUGUDEAN, Alin Frânculeasa, <i>Cimitirul din epoca bronzului de la Câmpina (jud. Prahova)</i> , Muzeul județean de istorie și arheologie Prahova, Seria Arheologie VII, Editura Cetatea de Scaun 2014, 353 p (incl. 113 planșe).....	377
RADU CIOBANU, Cult and Votive Monuments in the Roman Provinces (Proceedings of the 13th International Colloquium on Roman Provincial Art – <i>Corpus Signorum Imperii Romani</i>) – ed. Cristina-Georgeta Alexandrescu, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2015, 384 pag.....	381
Lista autorilor.....	389

Gheorghe Anghel, maestru al muzeografiei românești

În cei peste 125 ani de existență a Muzeului din Alba Iulia s-au afirmat numeroase personalități ale istoriografiei, arheologiei, muzeografiei și științei restaurării din România, care și-au adus un însemnat aport la dezvoltarea acestor domenii. Printre acestea vom aminti câteva nume de referință care au intrat în istoria prestigioasei instituții de cultură: Adalbert Cserni – fondatorul muzeului, Ion Berciu – cel care a reorganizat muzeul începând cu finalul perioadei interbelice, Alexandru Popa, Nicolae Josan, Vasile Moga, Radu Ciobanu, Viorica Suciș și Horia Ciugudean.

Volumul de față este dedicat domnului Gheorghe Anghel cu ocazia împlinirii frumoasei vârste de 80 de ani. Un remarcabil portret al Domniei sale a fost realizat de distinsa sa colegă, doamna Viorica Suciș, cu ocazia împlinirii vârstei de 70 ani, în numărul XLII al anuarului nostru.

Gheorghe Anghel s-a născut în satul Șard, comuna Ighiu, județul Alba, la 7 aprilie 1935. Fiu al Mariei și al lui Petru Anghel, a cunoscut îndeaproape realitățile satului românesc. Părinții sărbătoritului nostru s-au ocupat îndeaproape de educația fiului lor, încurajându-l să urmeze cursurile Școlii elementare din Șard, apoi a Școlii Pedagogice din Deva. Studiile sale au fost încununate de absolvirea în anul 1958 a Facultății de Istorie-Filozofie, secția Istorie a Universității ”Victor Babeș” din Cluj-Napoca. Aici a avut șansa de a audia cursurile unor mari personalități ale istoriografiei naționale și europene, profesori de prestigiu precum acad. Constantin Daicoviciu, Mihail Macrea, Nicolae Lascu, acad. Virgil Vătășianu, acad. Ștefan Pascu și mulți alții.

Tânărul cercetător al Evului Mediu românesc a fost sfătuit de profesorii săi să elaboreze o teză de doctorat cu o tematică dificilă, prin care se dorea deschiderea de noi drumuri în cercetarea istoriei medievale românești. Eforturile sale au fost încununate prin susținerea tezei în anul 1978, intitulată *Fortificații medievale din sud-vestul Transilvaniei*, al cărei conducător științific a fost acad. Ștefan Pascu. În general o teză bună de doctorat trebuie să fie publicată! Cu ajutorul editurii Dacia, în anul 1986, a văzut lumina tiparului una din cele mai valoroase monografii ale Evului Mediu românesc, ”Fortificații medievale de piatră din secolele XIII-XVI”. Prin această lucrare Gheorghe Anghel și-a câștigat renumele de *fondator al castelologiei românești*.

Cercetările Domniei sale au atras atenția specialiștilor de peste hotare, care l-au invitat la opt congrese internaționale, printre care amintim cele de la Durham, Teheran, Basel și Roma. Recunoașterea profesională din partea lumii științifice s-a concretizat și prin acceptarea sa ca membru al unor prestigioase organizații științifice internaționale: Societatea Amicii Ceramicii Romane

(Elveția), Societatea de Numismatică (Belgia) și Societatea de Studii Mithraice (India).

Lista publicațiilor științifice semnate de Gheorghe Anghel a fost întocmită de doamna Viorica Suci în materialul amintit anterior. Vom aminti selectiv câteva cărți și studii care au adus un însemnat aport la dezvoltarea cercetării Evului Mediu și epocii moderne: Gh. Anghel, *Cetăți medievale din Transilvania*, Ed. Meridiane, București, 1971; Gh. Anghel, *Fortificații medievale din piatră din sec. XIII-XVI*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1986; Gh. Anghel, *De la Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei la Episcopia de Alba Iulia*, Alba Iulia, 1993; Gh. Anghel, "Trei tezaure monetare din secolul al XVII-lea, descoperite la Alba Iulia", *Apulum*, V, 1964, p. 375-406; Gh. Anghel, "Săpăturile arheologice de la cetatea feudală de la Piatra Craivii", *Apulum*, V, 1964, p. 309-322; Gh. Anghel, "Date noi în legătură cu apeductele medievale de la Alba Iulia", *Sargetia*, V, 1968, p. 155-163; Gh. Anghel, "Mesures de capacité medievales employées en Transylvanie au Musée d'Histoire d'Alba Iulia", *Noesis*, II, 1974, p. 163-167; Gh. Anghel, "Castelul de la Hunedoara", *Sargetia*, XI, 1974-1975, p. 363-376; Gh. Anghel, "Les forteresses moldaves de l'époque de l'époque d'Etienne le Grand", *Château-Gaillard*, Caen, VII, 1975, p. 21-34; Gh. Anghel, "Despre apariția primelor donjoane de piatră din Transilvania", *Apulum*, XVIII, 1980, p. 195-220; Gh. Anghel, "Considerații generale privind tipologia cetăților medievale din România", *Apulum*, XIX, 1981, p. 151-163; Gh. Anghel, "Considérations sur l'architecture des fortifications romain du XIII au XVI siècles", *Château-Gaillard*, Caen, IX-X, p. 273-292; Gh. Anghel, H. Ciugudean, "Cimitirul feudal timpuriu de la Blandiana (jud. Alba)", *Apulum*, XXIV, 1987, p. 170-196; Gh. Anghel, "Despre evoluția teritorială a orașului antic, medieval și modern Alba Iulia", *Apulum*, XXXI, 1994, p. 283-302; Gh. Anghel, "Necropola birituală, prefeudală de la Ghirbom", *Apulum*, XXXIV, 1997, p. 255-271; Gh. Anghel, "Vauban și fortificațiile bastionare din Transilvania și Banat (sec. XVII-XVIII)", *Sargetia*, XXVII/1, 1998, p. 581-631; Gh. Anghel, V. Suci, "Mărturii ale plutăritului în Transilvania din antichitate, evul mediu și perioada modernă. Rolul orașului Alba Iulia în istoria plutăritului", *Apulum*, XLI, 2004, p. 367-386; Gh. Anghel, "Construcții de apărare executate de Giovanni Morando Visconti în cetatea medieval de la Alba Iulia la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea", *Apulum*, L, 2013, p. 167-181.

Prin cercetările arheologice efectuate sub conducerea științifică a Domniei sale au fost aduse noi și valoroase informații privind epoca migrațiilor, evul mediu timpuriu și dezvoltat, perioada premodernă și cea modernă din istoria Transilvaniei. Amintim săpăturile arheologice de la Piatra Craivii, Tăuți, Cetatea de Baltă, Sânmiclăuș, Blandiana, Berghin, Ghirbom, Alba Iulia – Stația de Salvare, Alba Iulia – ravelinul Sf. Francisc de Paola și multe altele.

Gheorghe Anghel a fost un manager de mare valoare, conducând Muzeul din Alba Iulia 23 de ani, între 1971 și 1994, fiind cel mai longeviv din istoria instituției noastre. Meritele Domniei sale sunt indiscutabile, și au fost amintite în portretul redactat de Viorica Suciuc acum un deceniu. Vom reaminti că sub conducerea sa patrimoniul mobil al Muzeului s-a îmbogățit cu numeroase bunuri cu valoare arheologică (aici incluzând și pe cele numismatice), bibliofilă, etnografică, documente de arhivă etc. În perioada mandatului său patrimoniul Muzeului din Alba Iulia s-a îmbogățit cu peste 300.000 de asemenea bunuri. A fost inițiatorul organizării sesiunii științifice anuale a Muzeului încă din primul an în care a preluat funcția de director. A reorganizat de numeroase ori expoziția de bază, iar sub conducerea sa a fost restaurată clădirea Sălii Unirii în anul 1993. De asemenea a pus umărul la înființarea câtorva instituții muzeale: Muzeul Pavilionar al Mineritului din Roșia Montană, Muzeul "Avram Iancu" din Câmpeni și Muzeul din Blaj.

Domnul Gheorghe Anghel nu și-a uitat originile, și ca veritabil fiu al satului a contribuit substanțial la editarea monografiei localității în care s-a născut și copilărit. Astfel a văzut lumina tiparului lucrarea semnată alături de Gh. Măhăra și M. Munteanu, *Șard – un sat din "Țara Vinului"*, Ed. Altip, Alba Iulia, 2006.

A susținut în continuare apariția a 25 noi numere ale anuarului *Apulum*, în ale cărui pagini au continuat să publice nume grele ale istoriografiei românești și mondiale.

Domnul Gheorghe Anghel continuă să fie o persoană activă care participă la viața științifică a Muzeului din Alba Iulia, oferind sfaturi utile și pertinente colegilor mai tineri. Vor rămâne în amintirile mele fructuoasele discuții științifice despre diversele aspecte ale vieții romane de la Apulum, dar mai ales cele cu privire la problema "anului 1000" de la Alba Iulia, grupurile Mediaș și Blandiana A, existența unui voievodat la Bălgrad, problema episcopului Hyerotheos șamd. Domnul Gheorghe Anghel, prin personalitatea sa excepțională, se constituie drept o adevărată enciclopedie. N-am să uit discuțiile pe diverse tematici avute în biroul meu sau la bibliotecă, dar și în plimbările noastre din Cetatea Alba Carolina. Țin minte cum mi-a povestit în detaliu procesul de fabricare a vinului spumant, apoi soiurile de struguri care se cultivă în zona sa natală. Domnia sa are un umor debordant, fiind expert în a spune bancuri. Este un om care știe să-și trăiască viața, bucurându-se de tot ceea ce-i oferă mai frumos aceasta.

Cu prilejul lansării acestui număr al anuarului *Apulum* îi urăm sărbătoritului nostru viață lungă, multă sănătate și un sincer La mulți ani!

Radu OTA, Alba Iulia

DATE PRIVIND MORFOLOGIA CERAMICII STARČEVO-CRIȘ DE LA CRISTIAN I (JUDEȚUL SIBIU)

Anamaria TUDORIE
Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu

Cuvinte cheie: ceramică, cultura Starčevo-Criș, neolitic timpuriu, tipologie ceramică, Cristian I.

Key words: pottery, Starčevo-Criș culture, Early Neolithic, pottery typology, Cristian I.

1. Date generale.

Situl arheologic Cristian I a fost descoperit în urma lucrărilor de diagnostic arheologic impuse de construirea lotului 4 al Autostrăzii Orăștie – Sibiu, efectuate de către echipa Muzeului Național Brukenthal, responsabil Sabin Adrian Luca¹.

Repertoriul arheologic al județului Sibiu indică mai multe descoperiri de pe raza comunei Cristian, dintre care materiale preistorice: un răzuitor „probabil neolitic” și o ceașcă plată de lut fără fund – descoperite în pădurea de mai sus de *Schleifengraben*; o așezare Coțofeni – situată pe teritoriul localității; materiale ceramice preistorice și un topor de piatră șlefuită – în punctul *Gara CFR*; fragmente ceramice „aparținând culturii eneolitice Coțofeni (?)” – în punctul *În Văi I* și materiale ceramice „ce pot aparține bronzului timpuriu” – în punctul *În Văi II*².

În urma cercetărilor de diagnoză a fost descoperit situl denumit *Cristian I*, iar în baza materialului ceramic au fost făcute următoarele atribuiri: epoca romană, epoca bronzului și neoliticul timpuriu – cultura Starčevo-Criș³. Săpăturile arheologice de salvare, efectuate în perioada 11 octombrie 2011 – 30 noiembrie 2011, au identificat descoperiri aparținând neoliticului timpuriu și perioadei romane. Pentru neoliticul timpuriu au fost identificate două orizonturi de locuire⁴: primul nivel aparține celei mai vechi colonizări Starčevo-Criș de pe teritoriul țării noastre, cuprinzând un sanctuar format din gropi de depuneri; al doilea orizont este alcătuit din locuințe cu acoperiș susținut de pietre, ateliere de

¹ Luca 2012, p. 7-9.

² Luca et alii 2003, p. 90-91.

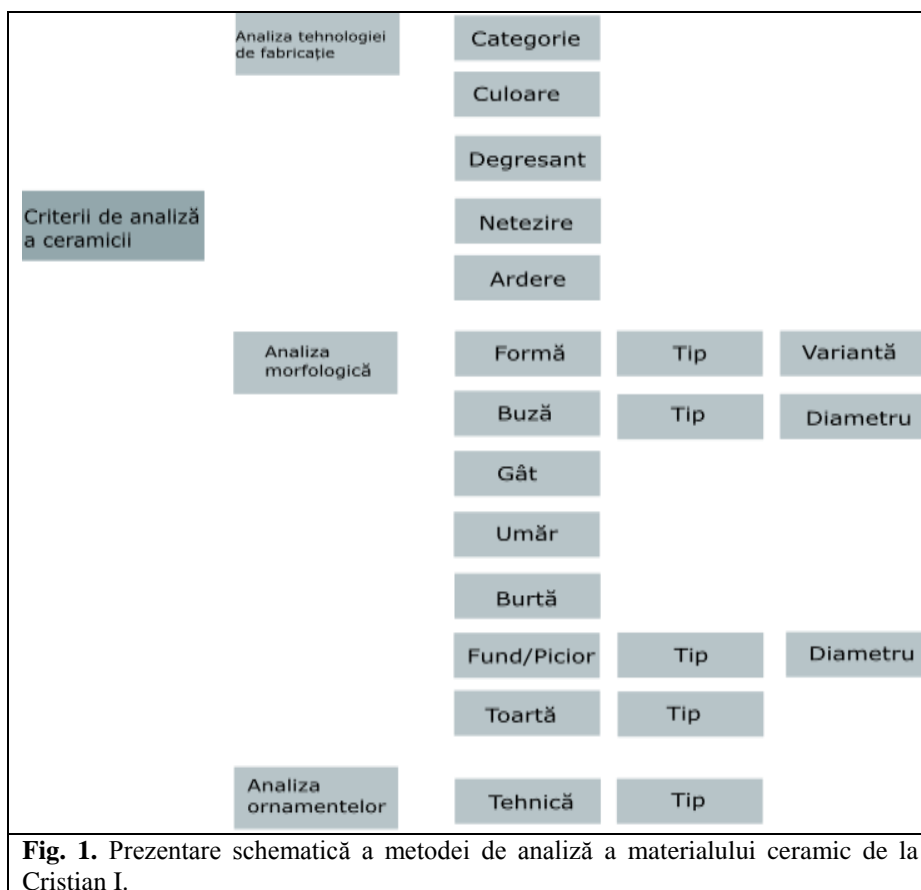
³ Luca 2012, p. 9-10.

⁴ Luca et alii 2012, p. 284-285.

prelucrare a silexului și obsidianeii, cuptoare, un puț pentru apă și morminte de înmormântare.

2. Metoda de lucru.

Studiile efectuate de către noi asupra materialului ceramic Starčevo-Criș de la Cristian I au presupus trei abordări: cea a metodelor de fabricație, bazată pe un studiu microscopic al fiecărui fragment ceramic, încadrarea tipologică și cea ornamentală. Analiza metodelor de fabricație (aspecte generale, culoare, degresant, tratarea suprafețelor și ardere) și a tehnicilor de ornamentare a fost deja prezentată în cadrul mai multor studii⁵, lucrarea de față fiind dedicată analizei morfologice a vaselor de la Cristian I.

⁵ Luca *et alii* 2013, p. 11-27; Luca *et alii* 2013a, p. 35-44; Luca *et alii* 2014, p. 13-21; Tudorie 2014.

Analiza morfologică a ceramicii a fost efectuată după realizarea desenului tipologic al fragmentului sau, după caz, al vasului întreg și a avut drept scop individualizarea sa⁶ în cadrul cataloagelor deja existente⁷.

3. Analiza morfologică

Situl Cristian I a furnizat o serie de noi tipologii pentru tipurile de buze, funduri, toarte, dar și pentru formele întregi de vase, fapt explicabil atât prin unicitatea descoperirilor din acest sit, ne referim aici la zona depunerilor rituale, dar și prin numărul mare de fragmente descoperite, recoltate și apoi studiate.

Pentru complexul L1, din totalul de fragmente analizate, pentru 1088 de **buze** a putut fi stabilit și tipul, încadrarea lor făcându-se în 110 categorii. Însă, din aceste 110 categorii, 5 dintre ele se bucură de o reprezentare mai consistentă, după cum urmează: Y – cu 86 fragmente, A – cu 72 fragmente, I, la egalitate cu E – 66 fragmente și D – 61 fragmente. Practic în aceste 5 categorii se regăsesc mai mult de un sfert din totalul buzelor analizate, mai exact 32%.

Din categoria buzelor care sunt reprezentate printr-o frecvență medie, în acest complex avem: A2 – cu 35 fragmente, H13 – cu 32 fragmente, P – cu 28 fragmente, F – cu 27 fragmente, J2 – cu 26 fragmente, la egalitate, cu câte 23 fragmente sunt: B, H, H7, Y2 și încheiem lista cu codul J, care a fost identificat în 22 de cazuri.

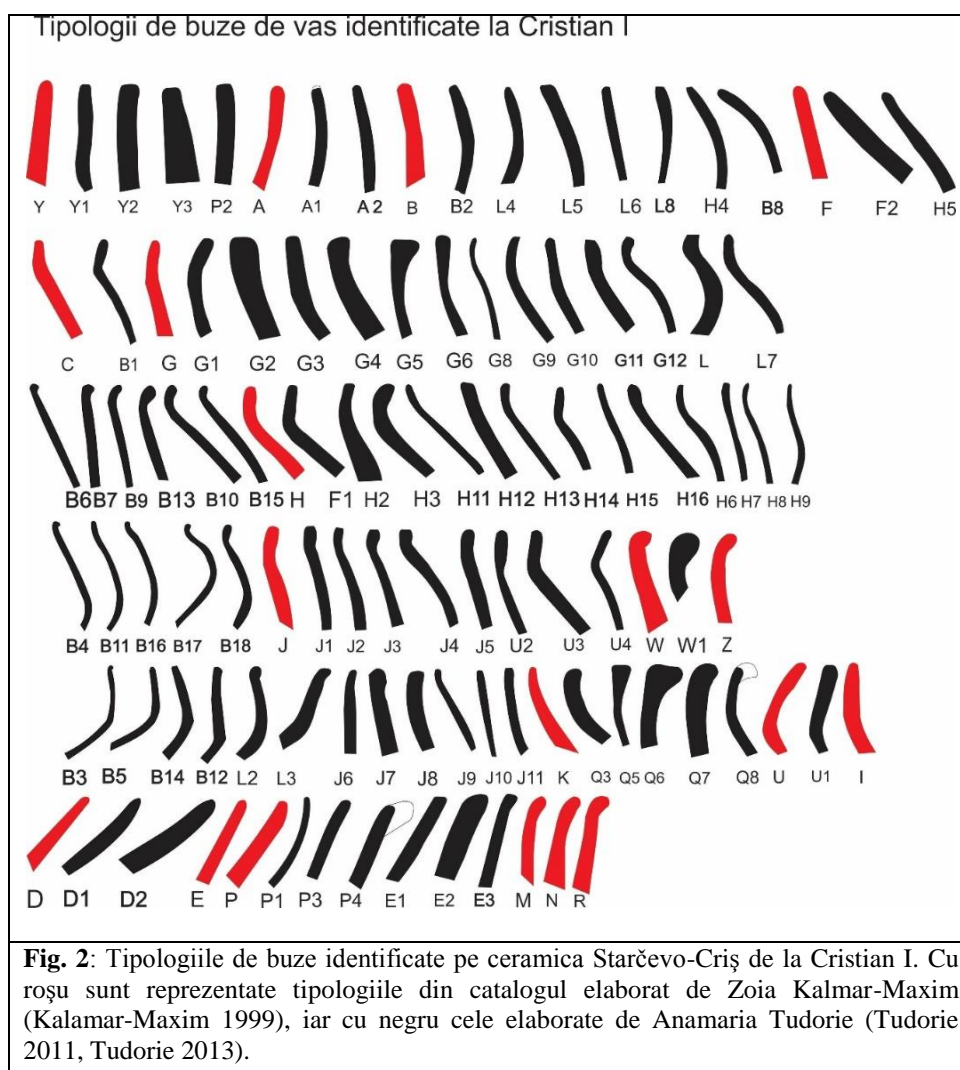
Toate celelalte coduri rămase au fiecare o reprezentare de sub 20 fragmente: 18 fragmente – Q5, 17 fragmente – J9, 16 fragmente – Y3, 15 fragmente – G, 14 fragmente – H15, 13 fragmente – J8, 12 fragmente – N, 11 fragmente – E1, câte 10 fragmente – G10, H12, U1, câte 9 fragmente – H11, J1, J4, J5, H8, câte 8 fragmente – G11, M, U, Z, câte 7 fragmente – B6, G2, G5, J10, J11, L6, câte 6 fragmente – B3, B7, G4, G6, H6, J1, câte 5 fragmente – B10, H4, Q6, W, câte 4 fragmente – H5, V, câte 3 fragmente – B4, D1, G12, H14, H2, H3, L7, R, câte două fragmente – A1, B11, B15, B2, D2, E2, G8, L, L2, L8, P3, P4, Q7, U3, U4, Y4, iar în cazul a 22 de coduri (B12, B13, B14, B16, B17, B5, B8, F1, G1, H16, H9, J3, J6, J7, P2, Q8, U2, W1) acestea sunt reprezentate de un singur fragment ceramic.

În cazul complexului L2 au fost identificate numai 18 buze (fapt datorat și numărului mai redus de fragmente din acest complex – 552 bucăți) încadrate în următoarele categorii: A2 – 1 fragment, B – 1 fragment, D – 1 fragment, D1 – 1 fragment, E – 2 fragmente, F – 2 fragmente, G1 – 1 fragment, G2 – 1 fragment, G9 – 1 fragment, H12 – 1 fragment, H4 – 1 fragment, J – 1 fragment, J2 – 1 fragment, N – 1 fragment, Y – 2 fragmente.

⁶ Levi 2010, p. 9.

⁷ Kalmar-Maxim 1999; Tudorie 2011.

Numărul total de fragmente de buze identificate în L3 se ridică la 208, cu o încadrare în 48 de tipuri. Cel mai bine reprezentat cod este I, cu 24 fragmente ceramice, urmat, la egalitate de A2 și Y cu câte 15 fragmente ceramice, codul P a fost identificat în 14 cazuri, iar codurile A și E fiecare sunt reprezentate de câte 12 fragmente.

Din întregul lot ceramic de la Cristian I, 764 fragmente au reprezentat **funduri** pentru care a putut fi atribuit și un cod, L1 – 610 fragmente, L2 – 13

– 7 fragmente, tipul W7 – 7 fragmente, tipul W9 – 7 fragmente, tipul X1 – 6 fragmente, tipul J – 5 fragmente, tipul P2 – 5 fragmente, tipul W2 – 4 fragmente, tipul W – 5 fragmente, tipul W4 – 4 fragmente, tipul R – 4 fragmente, tipul A – 2 fragmente, tipul E2 – 3 fragmente, tipul W3 – 3 fragmente, tipul P3 – 3 fragmente, tipul B – 2 fragmente, tipul X – 2 fragmente, tipul A – 2 fragmente și câte un fragment pentru următoarele tipuri: C, C1, D, D2, E3, P4, Q, V, Z, Z1.

Un caz cu totul aparte îl reprezintă o toartă descoperită în complexul L1, realizată sub formă zoomorfă, care ar putea reprezenta un vițel sau un taur (**Fig. 4/1**).

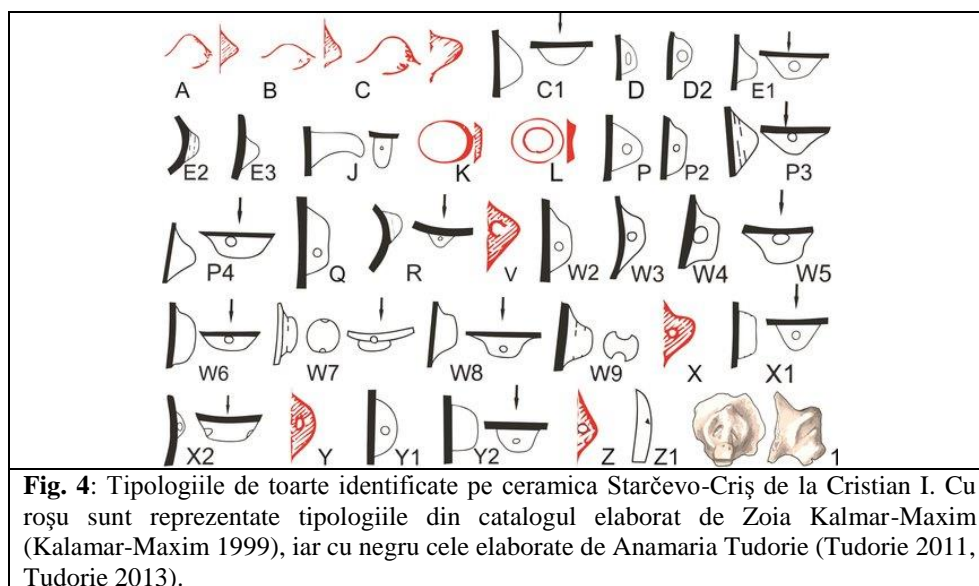

Fig. 4: Tipologiile de toarte identificate pe ceramica Starčevo-Criș de la Cristian I. Cu roșu sunt reprezentate tipologiile din catalogul elaborat de Zoia Kalmar-Maxim (Kalmar-Maxim 1999), iar cu negru cele elaborate de Anamaria Tudorie (Tudorie 2011, Tudorie 2013).

Așa cum menționam deja în rândurile de mai sus, din situl Cristian I am obținut și o serie de noi **forme de vase întregi**, lucru dificil de foarte multe ori atât din cauza faptului că materialul ceramic este aproape întotdeauna fragmentat, de cele mai multe ori nefiind posibilă reconstituirea integrală, sau pentru că formele întregi analizate de noi până acum se încadrau în catalogul elaborat de către Zoia Kalmar-Maxim.

După analizarea materialului ceramic de la Cristian I, catalogul formelor de vas a fost completat cu șapte coduri noi: LD, LE, LK, LM, LN, LO și ZA⁸.

⁸ Luca et alii 2013b, fig. 4.

4. Concluzii.

Categoriile de buze identificate în situl de la Cristian I se încadrează, în cele mai multe cazuri, în tipologiile elaborate inițial de către Gheorghe Lazarovici și completate de Zoia Kalmar-Maxim⁹ și ne referim aici la tipurile Y, A, I, E sau D.

Tipul Y, cel mai des întâlnit în cadrul acestui sit, este totodată și tipul care apare reprezentat în absolut toate siturile unde am analizat ceramica după același sistem¹⁰. Acesta este o buză care făcea parte dintr-un vas de tip *strachină*, tronconică, îngustă și înaltă¹¹, cu o ușoară deschidere spre exterior. Tipul A, următorul ca frecvență a aparițiilor, se încadrează în aceeași categorie.

În ceea ce privește tipul I, acesta ar putea fi încadrat în categoria *bolurilor* care au diametrul buzei mai mic decât zona maximă de dezvoltare a burții¹².

Tipurile E și D pot fi încadrate tot la categoria *străchinilor tronconice plate* dar, de această dată, deschiderea buzei este mult mai mare, diametrul buzei depășindu-l cu mult pe cel al fundului.

Dacă în cazul buzelor tipologiile cele mai des întâlnite au fost cele prezentate în primele cataloage de acest gen, în cazul fundurilor, cel mai frecvent tip – B2 – este un cod încadrat în cataloage și publicat mai târziu¹³. Acest tip fund aparține *străchinilor tronconice plate*, cum a fost cazul buzelor de tip E și D. Tipul de fund II aparține unor *oale globulare semisferice*¹⁴, la fel ca și tipul P.

Referitor la formele de vase întregi identificate, acestea pot fi încadrate în categoria *oalelor*¹⁵. LD și LO – sunt oale globulare cu buza dreaptă, LE – oală semisferică cu buza dreaptă înălțată și cu un fund ușor ridicat spre interior, iar LK, LM, LN – reprezintă oale globulare cu buza ușor înălțată.

Ultimul cod, ZA, este reprezentat de forma vasului cu două guri descoperit în zona depunerilor rituale de la Cristian I. Un vas cu două guri a fost descoperit și în locuința L5 de la Zăuan¹⁶, însă acesta este încadrat din punct de vedere cronologic în faza IVB a culturii Starčevo-Criș. Printr-o simplă comparație a celor două vase se poate observa faptul că vasul de la Cristian I are o formă globulară, se remarcă prezența unui slip de culoare roșie care, în cea mai mare parte, datorită condițiilor de păstrare, a căzut, iar la bază culoarea ceramicii

⁹ Kalmar-Maxim 1999.

¹⁰ Tudorie 2013, p. 183.

¹¹ Lazarovici 1979, p. 37.

¹² Ciută 2005, p. 81.

¹³ Tudorie 2011, p. 10.

¹⁴ Lazarovici 1979, p. 37, fig. C5.

¹⁵ Lazarovici 1979, p. 37.

¹⁶ Băcucț Crișan 2007, p. 36.

este una brun-deschisă. Degresarea lutului folosit pentru realizarea acestui vas a fost făcută cu ajutorul unei cantități mari de pleavă. În schimb, vasul de la Zăuan are o formă aproape bitronconică, fundul este supraînălțat, culoarea este una închisă – negru-cenușiu cu brun – o lustruire foarte bună și după aspectul general, se pare că pentru degresare s-a folosit o cantitate mai mare de nisip. Așadar, chiar dacă am discuta despre o morfo-tipologie comună pentru aceste două cazuri, în afara prezenței celor două guri, nu există suficiente elemente care să apropie cele două obiecte, iar în ceea ce privește tehnologia de fabricație există, așa cum descriam și mai sus, o serie de aspecte care le separă.

DATA REGARDING THE MORPHOLOGY OF STARČEVO-CRIȘ POTTERY FROM CRISTIAN I (SIBIU COUNTY)

ABSTRACT

The article presents new information regarding Starčevo-Criș ceramics from Cristian I (Sibiu County), resulted from the rescue excavations carried on the 4th section of Sibiu-Orăștie Highway, at the end of 2011, this time focusing morphology of the pottery.

The categories of rims, bases, handles and entire shapes from Cristian were either framed, in the typologies that were elaborated by Gheorghe Lazarovici and completed by Zoia-Kalmar Maxim (Kalmar-Maxim 1999) or the catalogue was completed with new typologies.

EXPLANATION OF THE FIGURES

Fig. 1: Schematic presentation of the method used in the analysis of the pottery from Cristian I site.

Fig. 2: The typologies of rims identified on the pottery from Cristian I. The typologies from the catalogue elaborated by de Zoia Kalmar-Maxim (Kalmar-Maxim 1999) were marked with red colour and the one with black were elaborated by Anamaria Tudorie (Tudorie 2011, Tudorie 2013).

Fig. 3: The typologies of bases identified on the pottery from Cristian I. The typologies from the catalogue elaborated by de Zoia Kalmar-Maxim (Kalmar-Maxim 1999) were marked with red colour and the one with black were elaborated by Anamaria Tudorie (Tudorie 2011, Tudorie 2013).

Fig. 4: The typologies of bases identified on the pottery from Cristian I. The typologies from the catalogue elaborated by de Zoia Kalmar-Maxim (Kalmar-Maxim 1999) were marked with red colour and the one with black were elaborated by Anamaria Tudorie (Tudorie 2011, Tudorie 2013).

Bibliografie:

- Băcuet-Crișan 2007 - S. Băcuet-Crișan, *Cultura Starčevo-Criș în Depresiunea Șimleului*, Sibiu, 2007
- Ciută 2005 - M. M. Ciută, *Începuturile neoliticului timpuriu în spațiul intracarpatic transilvănean*, Alba Iulia, 2005.
- Kalmar-Maxim 1999 - Z. Kalmar-Maxim, *Neo-eneoliticul din Transilvania, date arheologice și matematico-statistice*, Cluj-Napoca, 1999.
- Lazarovici 1979 - Ghe. Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, BMN, IV, 1979.
- Levi 2010 - S. T. Levi, *Dal coccio al vasario. Manifattura, tecnologia e classificazione della ceramica*, Bologna, 2010.
- Luca 2012 - S. A. Luca (coordonator), *Cercetările arheologice preventive de la Cristian (județul Sibiu): Campania 2011-2012*, Sibiu, 2012.
- Luca et alii 2003 - *Repertoriul arheologic al județului Sibiu (Situri, Monumente Istorice și Arheologice)*, Sibiu, 2003.
- Luca et alii 2012 - S. A. Luca, A. Georgescu, C.-I. Munteanu, A. Nițoi, A. Tudorie, C. I. Suci, F. Martiș, "Șantierul arheologic Cristian I, campania anului 2011", *Cronica Cercetărilor Arheologice*, București, 2012, p. 284-285.
- Luca et alii 2013 - S. A. Luca, F. Martiș, A. Șeulean-Tudorie, A. Luca, "The ritual consecration" of the first Neolithic colonization from Romania. The pits sanctuary from Cristian I, Sibiu County, Part I – the foundation", *Brukenhal. Acta Musei*, 1.VIII, 2013, p. 11-27.
- Luca et alii 2013a - S. A. Luca, F. Martiș, A. Tudorie, A. Luca, „Consacrarea ritualică” a primei colonizări neolitice din România. Sanctuarul de gropi de la Cristian I, județul Sibiu. Partea III. Părăsirea”, *Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie – In memoriam Liviu Măruia – Timișoara*, 7 decembrie 2013, Szeged, 2013, 1, p. 35-44.
- Luca et alii 2013b - S. A. Luca, F. Martiș, A. Tudorie, A. Luca, „Consacrarea ritualică” a primei colonizări neolitice din România. Sanctuarul de gropi de la Cristian I, județul Sibiu. Partea I. Fundarea”, *Apulum*, L, 2013, p. 1-22.
- Luca et alii 2014 - S. A. Luca, F. Martiș, A. Tudorie, A. Luca, „Consacrarea ritualică” a primei colonizări neolitice din România. Sanctuarul de gropi de la Cristian I, județul Sibiu. Partea II. Locuirea”, *Apulum*, LI, 2014, p. 1-24.
- Tudorie 2011 - A. Tudorie, "Typologic Catalogues and Dictionaries for Starčevo-Criș Pottery", *Acta Terrae Septemcastrensis*, X, 2011, p. 7-16.
- Tudorie 2013 - A. Tudorie, *Aspecte tehnologice ale ceramicii Starčevo-Criș din Transilvania*, Sibiu, 2013.
- Tudorie 2014 - A. Tudorie, "Some considerations regarding the ornamentation of Starčevo-Criș pottery from Cristian I (Sibiu County)", *Acta Terrae Septemcastrensis*, XIII, 2014, p. 7-22.